

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

گروه: مدرسی معارف اسلامی

گرایش: مبانی نظری اسلام

عنوان:

ماهیت و ویژگی های عالم برزخ در روایات ائمه

معصومین (علیهم السلام)

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمد حسن قدردان قراملکی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد محمد رضائی

نگارش:

اکبر منتشلو

۱۳۹۱

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه برای
دانشگاه معارف اسلامی محفوظ است، نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع می باشد

اهداء:

تقديم به او كه جيره خوار ناسپاس درگاهش هستم .

با سري افكنده و زباني معترف به تفصير عرضه مي دارم:

يا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ وَجِنَّا بِيضَاعَهُ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ
يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ . يوسف: ۸۸

تقدیر و تشکر:

بعد از حمد و سپاس بی پایان بر درگاه خداوند متعال که توفیق مجالست و علم آموزی از علماء دین و سالکان طریق علم و معرفت را روزی این بنده حقیر نمود ، بر خود لازم می دانم تقدیر و تشکر کنم از:

- تمام اساتیدی که در ترویج علوم و معارف حقّه اسلام، زحمات فراوانی را متحمل می شوند، مخصوصاً سروران معزز و مکرم، حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد حسن قدردان قراملکی و دکتر محمد محمد رضائی، اساتید محترم راهنما و مشاور که با راهنمایی های ارزنده خویش این قلم را برای ارائه بهتر مطالب یاری فرمودند؛ که این اثر مرهون پشتیبانی معنوی و زمینه سازی های شایسته اجرایی این بزرگواران است؛

- حضرت استاد ارجمند جناب حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر عبدالحسین خسرو پناه و حجة السلام والمسلمین دکتر امامی نیا که در دوران تحصیل از اساتید بنده بوده و از راهنمایی های خود، مرا بهره مند نمودند.

- پدر و مادرم که با دعا و همسر وفادارم که با صبر و بردباری محیطی امن برای تحقیق و مطالعه مهیا نمودند .

جزاهم الله خیرا فی الدنيا و الاخره و جعل الله سبحانه و تعالی

کل ما قدموه و بذلوه فی موازین حسناتهم یوم ان تلقوه، ان شاء الله .

چکیده

عالم برزخ و مثال یکی از مسائل مهم فلسفی، عرفانی و کلامی است که از دور زمان تا بحال مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. به علت روحانی بودن و تجرد از ماده، شبیه عالم مجردات محض و به خاطر دارا بودن بعضی از آثار ماده (مانند شکل و مقدار) شبیه عالم مادیات محض است. این عالم دارای دو نوع نزولی و صعودی است، برزخ نزولی برزخی است که در سیر نزول وجود، بین عالم مجردات و عالم مادیات قرار گرفته است و برزخ صعودی برزخی است که در سیر صعودی وجود، بین عالم ماده و عالم مجردات قرار می گیرد. و روایات متعددی بر وجود هر دو نوع برزخ (صعودی و نزولی) دلالت دارند. در لسان روایات از برزخ صعودی به عالم قبر تعبیر شده که همه انسانها بعد از مرگ به آنجا منتقل می شوند، البته نه قبر فیزیکی و مادی، بلکه عالم قبری که در آن، سؤال و ثواب و عقاب واقع می شود، و برای هر شخصی در اثر اعتقادات و اعمالش به باغی از باغهای بهشت و یا گودالی از گودالهای جهنم تبدیل می شود. عالم برزخ صعودی دارای ویژگیهایی است، از جمله اینکه، ملکوت عالم مادی محسوب شده و به آن احاطه دارد، و از زمان مرگ آغاز شده و تا روز قیامت و برانگیخته شدن، ادامه خواهد داشت. و ارواح انسانها در آن با بدن مثالی و برزخی به سر می برند، بدن مثالی که از بدن مادی و دنیوی لطیف تر ولی شبیه به آن است. در این عالم، به ارواح انسانها به تناسب اعمالی که در دنیا انجام داده اند، اجازه داده می شود، با دیگر برزخیان ارتباط برقرار کرده و به خویشاوندان خود، در عالم برزخ و در عالم دنیا سر زده و از احوالات آنها با خبر شوند. از دیگر ویژگی های این عالم این است که، ارواح انسان های کامل توان تأثیر و تصرف در عالم طبیعت را دارند. و این قدرت و قوت ارواح در اثر قوت اعتقادات و اعمال شخص است. و ارواح انسانها در این عالم همچنان به سیر تکاملی خود ادامه می دهند، البته تکامل عملی، به این معنی که، انسان با انجام کاری، به کمال برتر عملی برسد، در آنجا امکان ندارد، ولی تکامل علمی، از حیث معرفت زایی به این معنی که علم و معرفت انسان نسبت به خداوند و بسیاری از معارف دینی افزایش یابد، در آن امکان پذیر است

واژگان کلیدی: برزخ، ارواح، قبر، روایات، بدن مثالی

فهرست مطالب

۱	بخش اول: ماهیت عالم برزخ.....
۲	۱-۱. فصل اول کلیات.....
۳	۱-۱-۱. مقدمه.....
۳	۱-۱-۲. بیان مسئله:.....
۴	۱-۱-۳. پیشینه بحث برزخ.....
۴	۱-۱-۳-۱. مشرب تفسیری.....
۴	۱-۱-۳-۲. مشرب روایی.....
۵	۱-۱-۳-۳. مشرب کلامی.....
۵	۱-۱-۳-۴. مشرب فلسفی و عرفانی.....
۵	۱-۱-۳-۵. پایان نامه ها.....
۶	۱-۱-۴. جنبه نوآوری و اهداف تحقیق:.....
۶	۱-۱-۵. سؤال اصلی:.....
۶	۱-۱-۶. سوالات فرعی:.....
۶	۱-۱-۷. فرضیه ها:.....
۷	۱-۱-۸. نوع روش تحقیق و تجزیه و تحلیل اطلاعات:.....
۷	۱-۱-۹. روش و ابزار گردآوری اطلاعات:.....
۸	۲-۱. فصل دوم: ماهیت برزخ و اقسام آن از دیدگاه اندیشوران.....
۹	۲-۱-۱. مقدمه.....
۹	۲-۱-۲. ماهیت عالم برزخ از دیدگاه اندیشمندان.....
۹	۲-۱-۲-۱. دیدگاه لغویون.....
۱۰	۲-۱-۲-۲. دیدگاه عرفا.....
۱۱	۲-۱-۲-۳. دیدگاه فلاسفه.....

ب

- ۱۱-۲-۲-۳-۱. ماهیت عالم برزخ از دیدگاه اشراقیون.....
- ۱۲-۲-۲-۳-۲. ماهیت عالم برزخ از دیدگاه مشائین.....
- ۱۳-۲-۲-۳-۳. ماهیت عالم برزخ از دیدگاه حکمت متعالیه.....
- ۱۵-۲-۲-۴. دیدگاه متکلمین در مورد ماهیت عالم برزخ:.....
- ۱۷-۲-۳. اقسام عالم برزخ از دیدگاه اندیشوران:.....
- ۱۷-۲-۳-۱. برزخ نزولی.....
- ۱۹-۲-۳-۲. برزخ صعودی.....
- ۲۰-۲-۳-۳. اختلافات برزخ نزولی و صعودی.....
- ۲۱-۲-۴. نتیجه.....
- ۲۲-۳-۱. فصل سوم: ماهیت برزخ از دیدگاه روایات معصومین (علیهم السلام).....
- ۲۳-۳-۱. مقدمه.....
- ۲۴-۳-۲. روایات مفسره آیات، در مورد ماهیت عالم برزخ.....
- ۲۵-۳-۳. روایات مستقله در مورد ماهیت عالم برزخ.....
- ۲۷-۳-۴. نتیجه.....
- ۲۹-۲. بخش دوم: ویژگی‌های عالم برزخ.....
- ۳۰-۱-۲. فصل اول: زمان برزخ (از مرگ تا روز قیامت).....
- ۳۱-۱-۱-۲. مقدمه.....
- ۳۱-۱-۲-۲. آغاز و پایان عالم برزخ.....
- ۳۱-۱-۲-۱-۲. آغاز و پایان عالم برزخ در متون اسلامی.....
- ۳۱-۱-۲-۲-۲. نظریات دانشمندان در تفسیر اینگونه از آیات و روایات.....
- ۳۲-۱-۲-۳. مرگ (دروازه عالم برزخ).....
- ۳۳-۱-۲-۳-۱. مرگ در لغت.....
- ۳۳-۱-۲-۳-۲. ماهیت مرگ از نظر اندیشمندان.....
- ۳۳-۱-۲-۳-۱-۲. مرگ در اصطلاح فلاسفه.....
- ۳۴-۱-۲-۳-۲-۲. مرگ در اصطلاح عرفاء.....
- ۳۵-۱-۲-۳-۳-۲. مرگ در اصطلاح دیگر اندیشمندان.....
- ۳۵-۱-۲-۳-۳-۱. مرگ در روایات.....
- ۳۵-۱-۲-۳-۳-۱-۲. تبیین حقیقت و ماهیت مرگ در روایات.....

ج

- ۳۵..... ۲-۳-۳-۱-۲. توصیف و تبیین مرگ در روایات
- ۳۷..... ۳-۳-۳-۱-۲. تشبیه و تبیین مرگ در روایات
- ۳۸..... ۴-۱-۲. قیامت (پایان عالم برزخ)
- ۳۹..... ۱-۴-۱-۲. تعریف قیامت
- ۴۰..... ۲-۴-۱-۲. نشانه های قیامت
- ۴۰..... ۳-۴-۱-۲. شروع قیامت (بانفخ صور توسط اسرافیل)
- ۴۲..... ۵-۱-۲. نتیجه
- ۴۳..... ۲-۲. فصل دوم: قبر؛ سؤالها و عذابهای آن
- ۴۴..... ۱-۲-۲. مقدمه
- ۴۴..... ۲-۲-۲. چیستی و ماهیت قبر
- ۴۴..... ۱-۲-۲-۲. قبر به اعتبار جسم
- ۴۵..... ۲-۲-۲-۲. قبر به اعتبار روح
- ۴۷..... ۳-۲-۲. سؤال قبر
- ۴۸..... ۱-۳-۲-۲. سؤال قبر، مخصوص مؤمن محض و کافر محض
- ۵۱..... ۲-۳-۲-۲. همگانی بودن سؤال قبر
- ۵۱..... ۳-۳-۲-۲. از چه چیزهایی سؤال می شود؟
- ۵۶..... ۴-۲-۲. عذاب قبر
- ۵۷..... ۱-۴-۲-۲. عذاب و عقبه اول: وحشت قبر
- ۵۹..... ۲-۴-۲-۲. عذاب و عقبه دوم: فشار قبر
- ۶۰..... ۱-۲-۴-۲-۲. کیفیت فشار قبر (فشار روحی یا جسمی)
- ۶۴..... ۲-۲-۴-۲-۲. عمومیت یا عدم عمومیت فشار قبر
- ۶۷..... ۳-۲-۴-۲-۲. فشار قبر مصلوب
- ۶۸..... ۴-۲-۴-۲-۲. عوامل فشار قبر
- ۷۰..... ۵-۲-۴-۲-۲. عواملی که باعث کاهش یا رفع عذاب و فشار قبر می شوند
- ۷۱..... ۵-۲-۲. نتیجه
- ۷۳..... ۳-۳. فصل سوم: مکان برزخ
- ۷۴..... ۱-۳-۲. مقدمه
- ۷۴..... ۲-۳-۲. وجود برزخ در عالم دنیا

- ۳-۳-۲. وجود برزخ در باطن عالم دنیا..... ۷۶
- ۴-۳-۲. جایگاه ارواح در عالم برزخ..... ۷۹
- ۱-۴-۳-۲. مکان ارواح مؤمنین در عالم برزخ..... ۷۹
- ۱-۱-۴-۳-۲. بهشت جاودان، جایگاه ارواح مؤمنین..... ۷۹
- ۲-۱-۴-۳-۲. وادی السلام، جایگاه ارواح مؤمنین..... ۸۱
- ۳-۱-۴-۳-۲. جمع بین روایات..... ۸۳
- ۲-۴-۳-۲. مکان ارواح کفار، مشرکین و ظالمین در برزخ..... ۸۳
- ۱-۲-۴-۳-۲. جهنم، جایگاه ارواح کفار..... ۸۳
- ۲-۲-۴-۳-۲. برهوت، جایگاه ارواح کفار..... ۸۴
- ۳-۲-۴-۳-۲. معنای وادی السلام و برهوت..... ۸۶
- ۳-۴-۳-۲. مکان ارواح مستضعفین و اطفال در برزخ..... ۸۷
- ۴-۴-۳-۲. جایگاه پیامبر (صلی الله علیه وآله) و ائمه طاهرین (علیهم السلام) در برزخ..... ۸۸
- ۵-۳-۲. نتیجه..... ۹۱
- ۴-۲. فصل چهارم: بدن برزخی..... ۹۳
- ۱-۴-۲. مقدمه..... ۹۴
- ۲-۴-۲. اقوال دانشمندان در مورد بدن برزخی..... ۹۴
- ۱-۲-۴-۲. نظریه قالب مثالی یا بدن مثالی..... ۹۴
- ۲-۲-۴-۲. نظریه بدن خیالی..... ۹۶
- ۳-۲-۴-۲. تعلق نفس به اجرام سماوی..... ۹۷
- ۳-۴-۲. بدن برزخی در روایات..... ۹۸
- ۴-۴-۲. بدن برزخی، همراه انسان در دنیا..... ۹۹
- ۵-۴-۲. نتیجه..... ۱۰۲
- ۵-۲. فصل پنجم: عمومیت برزخ برای همه انسانها..... ۱۰۳
- ۱-۵-۲. مقدمه..... ۱۰۴
- ۲-۵-۲. اختصاص برزخ به مؤمن و کافر خالص..... ۱۰۴
- ۱-۲-۵-۲. ادله این دیدگاه..... ۱۰۵
- ۱-۱-۲-۵-۲. آیات..... ۱۰۵
- ۲-۱-۲-۵-۲. روایات..... ۱۰۵

- ۱۰۶.....۳-۵-۲ همگانی بودن عالم برزخ
- ۱۰۸.....۱-۳-۵-۲ ادله این دیدگاه
- ۱۰۸.....۱-۱-۳-۵-۲ عمومیت و اطلاق آیات
- ۱۰۸.....۲-۱-۳-۵-۲ عمومیت روایات
- ۱۱۰.....۳-۱-۳-۵-۲ تجرد نفس
- ۱۱۱.....۴-۵-۲ نتیجه
- ۱۱۲.....۶-۲ فصل ششم: ارتباط و آگاهی برزخیان از همدیگر و از دنیا
- ۱۱۳.....۱-۶-۲ مقدمه
- ۱۱۳.....۲-۶-۲ ارتباط و آگاهی برزخیان و دنیویان از همدیگر
- ۱۱۳.....۱-۲-۶-۲ ارتباط و آگاهی مردم دنیا از احوال برزخیان
- ۱۱۴.....۱-۱-۲-۶-۲ احضار ارواح
- ۱۱۴.....۲-۱-۲-۶-۲ رؤیای صادق
- ۱۱۵.....۳-۱-۲-۶-۲ ارتباط دنیویان با ارواح مردگان، در حالت بیداری
- ۱۱۸.....۲-۲-۶-۲ ارتباط و آگاهی اهل برزخ از احوال مردم دنیا
- ۱۲۱.....۳-۶-۲ ارتباط و آگاهی برزخیان از همدیگر
- ۱۲۱.....۱-۳-۶-۲ ارتباط مردگان عادی، از اهل برزخ با همدیگر
- ۱۲۳.....۲-۳-۶-۲ ارتباط مؤمنین از اهل برزخ با انبیاء و اولیاء
- ۱۲۴.....۴-۶-۲ نتیجه
- ۱۲۵.....۷-۲ فصل هفتم: تصرف برزخیان در عالم دنیا
- ۱۲۶.....۱-۷-۲ مقدمه
- ۱۲۶.....۲-۷-۲ تصرفات برزخیان
- ۱۲۷.....۱-۲-۷-۲ کرامات انبیاء و اولیاء
- ۱۲۷.....۱-۱-۲-۷-۲ تصرف پیامبر مکرم اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) در عالم دنیا
- ۱۲۸.....۲-۱-۲-۷-۲ تصرف حضرت زهرا (علیها السلام) در عالم دنیا بعد از مرگ
- ۱۲۹.....۳-۱-۲-۷-۲ تصرفات امام حسین (علیه السلام) در عالم دنیا
- ۱۳۰.....۲-۲-۷-۲ اجابت دعاء و خواسته دنیویان
- ۱۳۰.....۱-۲-۲-۷-۲ اجابت دعاء در اثر توسل به انبیاء و اولیاء
- ۱۳۱.....۲-۲-۲-۷-۲ اجابت دعاء کنار قبر پدر و مادر

۱۳۲ شفاء بیماران ۳-۲-۷-۲
۱۳۲ نتیجه ۳-۷-۲
۱۳۴ فصل هشتم: تکامل برزخی ۸-۲
۱۳۵ مقدمه ۱-۸-۲
۱۳۵ تکامل در اصطلاح ۲-۸-۲
۱۳۵ تکامل در برزخ ۳-۸-۲
۱۳۷ اقسام تکامل در عالم برزخ ۴-۸-۲
۱۳۷ تکامل عملی ۱-۴-۸-۲
۱۳۷ تکامل علمی ۲-۴-۸-۲
۱۳۹ محدوده تکامل در برزخ ۵-۸-۲
۱۳۹ اسباب و عوامل تکامل در عالم برزخ ۶-۸-۲
۱۳۹ مرگ (دروازه عالم برزخ) ۱-۶-۸-۲
۱۴۰ تحمّل عذابها، در عالم برزخ ۲-۶-۸-۲
۱۴۱ نتیجه و پیامد بعضی از اعمال دنیوی میّت ۳-۶-۸-۲
۱۴۲ خیرات و هدایای افراد زنده، برای میّت ۴-۶-۸-۲
۱۴۳ شفاعت ۵-۶-۸-۲
۱۴۴ مرگ از حیات برزخی و ورود به قیامت ۶-۶-۸-۲
۱۴۴ نتیجه ۷-۸-۲
۱۴۶ فهرست منابع ۱۴۶

۱. بخش اول:

ماهیت عالم برزخ

۱.۱. فصل اول: کلیات

۲.۱. فصل دوم: ماهیت برزخ و اقسام آن از دیدگاه اندیشوران

۳.۱. فصل سوم: ماهیت برزخ از دیدگاه روایات معصومین (علیهم السلام)

۱-۱. فصل اول
کلیات

۱-۱-۱. مقدمه

از نظر مورخان مذهبی و غیر مذهبی اعتقاد به زندگی پس از مرگ در درازای تاریخ، وجود داشته و هر قومی و هر ملتی به نوعی باور خود را نسبت به این مسأله نشان داده است، و این یک اعتقاد عمومی در سراسر تاریخ بشر می باشد. این اعتقاد عمومی از آنجا سرچشمه می گیرد، که اعتقاد به زندگی پس از مرگ در سرشت و درون انسانها وجود دارد، و لذا بدون تردید انسان دوست دارد از سرنوشت خود در آینده آگاه شود و بداند که با فرا رسیدن مرگ چه اتفاقی برای او خواهد افتاد، زندگی او در سرایی دیگر با ویژگی هایی، ادامه خواهد داشت؟ و آن سرای دیگر کجاست؟ ویژگیهای آن چیست؟ آیا همانند حیات دنیوی است؟ آیا حیات همه افراد در آن سرا یکسان می باشد؟ یا به کیفیت ایمان و اعتقادات و اعمال دنیوی آنان بستگی دارد؟ آیا در آن جا نعمت؛ عذاب و حالاتی همچون غم و اندوه، الم، سرور و شادمانی و... وجود دارد؟ نام آن عالم چیست؟ و پس از آن چه خواهد شد؟ اومی خواهد پاسخ سؤالات فراوان دیگری را که در این باره مطرح است، بداند.

قرآن مجید تا حدودی به این سؤالات پاسخ داده و در مورد قسمتی از زندگی انسان، که عالم قیامت باشد، فراوان صحبت کرده است، ولی در باره عالم برزخ، چنان که از نامش پیداست، عالمی است واسطه در میان این جهان و قیامت، بحث کمی در آن دیده می شود، به همین دلیل هاله ای از ابهام آن را فرا گرفته، و خصوصیات و جزئیات آن چندان روشن نیست. ولی این نکته را نباید فراموش کرد که قرآن اصل وجود عالم برزخ را با صراحت بیان و اثبات کرده است. لذا این نوشتار کوشش ناچیزی است، در جواب به سؤالات مطرح شده، با استفاده از روایاتی که از اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) در این زمینه وارد شده است.

۱-۱-۲. بیان مسئله:

از این جهت که عالم برزخ یک عالم مادی، نیست و از منبع عقل در این مورد نمی توان زیاد استفاد کرد، طبیعتاً مجهولات انسان در مورد آن، نسبت به امور مادی بیشتر می باشد. و لذا برای برطرف کردن مجهولات نسبت به ماهیت و ویژگیهای این عالم، باید به آیات قرآن و روایات معصومین (علیهم السلام) مراجعه کرد، در این مقام آیات بعضاً کلی یا مجمل هستند، و برای توضیح و رفع اجمال آنها، باید سراغ مفسران واقعی که معصومین (علیهم السلام) هستند رفت و لذا مادرصد هستیم که با استفاده از روایات تصویر صحیحی از ماهیت عالم برزخ به دست آوریم و از ویژگیهای آن که در روایات ذکر شده اطلاع پیدا کنیم و به سؤالات خود در این زمینه پاسخ دهیم که از جمله آن سؤالات عبارتند از اینکه آیا عالم

برزخ هم اکنون وجود دارد؟ و اگر وجود دارد از چه وجودی برخوردار است و در چه مکانی واقع شده است؟ و یا اینکه عالم برزخ از چه زمانی آغاز می شود و تا چه زمانی ادامه دارد؟ و آیا عالم برزخ عمومیت دارد و همه انسانها بعد از مرگ وارد این عالم می شوند؟ آیا در عالم برزخ تغییر و تکامل برای برزخیان امکان دارد و اگر امکان دارد از چه راهی است؟ و اینکه چه فرقهایی بین عالم دنیا و برزخ وجود دارد و برزخیان چه ویژگیهایی دارند آیا با همدیگر و با دنیامی توانند ارتباط برقرار کنند و آیا قادر به تصرف در دنیا هستند؟

۱-۱-۳. پیشینه بحث برزخ

همچنان که گفته شد اعتقاد به زندگی پس از مرگ در همه اقوام وجود داشته است، و هر قومی به نوعی باور خود را نسبت به این مسأله نشان داده، و در مورد آن بحث هایی را ارائه داده است، و لکن بحث مفصل را در این رابطه قرآن کریم و پیامبر (صلی الله و علیه و آله و سلم) و اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) مطرح کرده اند، و به تبع آن علماء و اندیشمندان در این رابطه به تحقیق و پژوهش پرداخته، و نتایج تحقیقات خود را ثبت کرده اند، که نتایج این تحقیقات را در آثار و کتب آنها می توان مشاهده کرد.

لذا آثار و کتب مربوط به عالم پس از مرگ و برزخ را می توان به مشربهای مختلف تقسیم کرد.

۱-۱-۳-۱. مشرب تفسیری

مفسرین قرآن کریم، در ذیل آیات مربوط به عالم برزخ، از جمله، آیه ۱۰۰ سوره مبارکه مؤمنون که می فرماید «وَمِنْ وَّرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ»^۱ مباحثی را، در این زمینه مطرح کرده اند، که بیشترین مباحث مربوط به مفسر بزرگ، علامه طباطبائی می باشد، که در تفسیر شریف المیزان ذکر شده است.

۱-۱-۳-۲. مشرب روایی

مباحثی مربوط به عالم برزخ در کتب روایی مطرح شده از جمله: مرحوم کلینی (متوفای ۳۲۹ ه.ق) در کتاب شریف «اصول و فروع کافی» و شیخ صدوق (متوفای ۳۸۱ ه.ق) در کتابهای «من لا یحضره الفقیه»، «الخصال»، «معانی الاخبار»، و شیخ مفید (متوفای ۴۱۳ ه.ق) در کتاب «تصحیح الاعتقاد» و شیخ طوسی (متوفای ۴۶۰ ه.ق) در کتاب «تهذیب الاحکام» و شیخ حر عاملی در کتاب «وسائل الشیعه»

۱. «و پشت سر آنان برزخی است تا روزی که برانگیخته شوند»

و علامه مجلسی در کتاب «بحار الانوار» و دیگران، روایاتی را از اهل بیت (علیهم السلام) در این رابطه نقل کرده اند.

۱-۱-۳-۳. مشرب کلامی

متکلمین نیز از جمله شیخ صدوق در کتاب «الاعتقادات» و شیخ مفید در کتابهای خود از جمله: «المسائل السرویه» و «أوائل المقالات فی المذاهب و المختارات» و سیدمرتضی در کتابهای خود و خواجه نصیرالدین طوسی در کتاب شریف «تجرید الاعتقاد» و علامه حلی در کتاب «شرح تجرید الاعتقاد» و فیض کاشانی در کتاب «علم الیقین فی أصول الدین» و دیگر متکلمین مباحثی را در زمینه عالم برزخ و ویژگیهای آن مطرح کرده اند.

از علمای معاصر نیز آیت الله حسینی تهرانی در کتاب «معاد شناسی» و آیت الله سبحانی در کتابهای خود از جمله: «الإلهیات علی هدی الكتاب و السنه و العقل» و «راهنمای حقیقت» و آیت الله مکارم شیرازی در کتاب «معاد در قرآن» مطالبی را در مورد این عالم مطرح کرده اند.

۱-۱-۳-۴. مشرب فلسفی و عرفانی

حکماء و عرفای اسلامی از جمله محی الدین عربی در کتاب «الفتوحات المکیه» و قیصری رومی در کتاب «شرح فصوص الحکم» و شیخ اشراق در کتابهای «حکمه الاشراق» و «مجموعه مصنفات» خود و ابن سینا در کتاب «المبدأ و المعاد» خود و حکمای متأخرین و معاصرین از جمله ملاصدرا در کتابهای «الحکمه المتعالیه فی الاسفار العقلیه الاربعه» و «المبدأ و المعاد» و آیت الله جوادی آملی در کتاب «معاد در قرآن» مباحثی را در رابطه با عالم برزخ نزولی و برزخ صعودی و یا مثال منفصل و متصل مطرح کرده اند.

۱-۱-۳-۵. پایان نامه ها

پایان نامه هایی نیز در رابطه با عالم برزخ تدوین شده که عبارتند از:
اول: دو پایان نامه با عنوانهای «عالم برزخ و مثال» و «عالم خیال و عالم مثال» در حوزه علمی قم در مقطع سطح چهار
دوم: دو پایان نامه، نیز با عنوانهای «عالم برزخ در آثار علامه طباطبائی» و «بررسی مقایسه ای ماهیت برزخ از دیدگاه شیخ اشراق، ملا صدرا و فیاض لاهیجی» در مؤسسه امام خمینی در مقطع کارشناسی ارشد تدوین شده اند.

سوم: پایان نامه ای با عنوان «عالم برزخ از دیدگاه قرآن و سنت» در دانشگاه امام صادق (ع) تدوین شده است. ولی پایان نامه ای که مستقلاً عالم برزخ را در روایات بحث کرده باشد، تدوین نشده است.

۱-۱-۴. جنبه نوآوری و اهداف تحقیق:

جنبه نوآوری و جدید بودن این پایان نامه به این است، که تاکنون مقاله یا پایان نامه ای که عالم برزخ را مستقلاً در روایات معصومین (علیهم السلام) بررسی کرده باشد، تدوین نشده است، به همین دلیل، در این نوشتار، به یاری خداوند منان، سعی شده مباحث مربوط به عالم برزخ، تاجایی که امکان دارد، فقط از منظر روایات بررسی شود. به هدف اینکه، زوایای مبهم این عالم، با استفاده از روایات انشاءالله روشن شده و تصویر صحیحی از ماهیت و ویژگیهای آن، با استناد به روایات به دست آید، و دیدگاه معصومین (علیهم السلام) در این باره روشن شود.

۱-۱-۵. سؤال اصلی:

عالم برزخ و اهل آن از منظر روایات چیست؟

۱-۱-۶. سوالات فرعی:

- ماهیت عالم برزخ از دیدگاه روایات چیست؟
- برزخ از چه زمانی آغاز شده، و تا چه زمانی ادامه خواهد داشت؟
- مکان عالم برزخ کجاست؟
- آیا برزخیان از همدیگر و از عالم دنیا آگاهی دارند؟
- آیا برزخیان در عالم دنیا تاثیر گذار می باشند؟
- آیا تکامل در عالم برزخ ادامه خواهد داشت؟
- سایر ویژگیهای عالم برزخ چیست؟

۱-۱-۷. فرضیه ها:

روایات اسلامی عالم برزخ را به همان عالم قبر تفسیر می کنند، همان عالمی که پس از عالم دنیا و قبل از قیامت قرار گرفته است.

عالم برزخ از زمان مرگ شروع شده و تا روز قیامت ادامه دارد.

عالم برزخ ملکوت عالم دنیا بوده و در باطن آن قرار دارد.

برزخیان با همدیگر و با دنیا درارتباط هستند
برزخیان قدرت تصرف در عالم دنیا را داشته و تاثیر گذار در آن می باشند.
ارواح درعالم برزخ، نیز به سیر تکاملی خود ادامه می دهند.

۱-۱-۸. نوع روش تحقیق و تجزیه و تحلیل اطلاعات:

روش تحقیق و تجزیه و تحلیل اطلاعات، دراین پایاننامه عبارت است از توصیفی تحلیلی، به این صورت که ابتدا روایات مربوط به عالم برزخ ذکر شده، و سپس به تفسیر و تبیین و تحلیل و تقریر روایات ذکر شده، پرداخته می شود. و در پایان نتیجه به دست آمده ذکر می گردد.

۱-۱-۹. روش و ابزار گردآوری اطلاعات:

روش گردآوری اطلاعات، دراین پایاننامه، کتابخانه ای بوده و روایات و مطالب وارده در این زمینه به وسیله فیش از منابع و کتب روایی و شبکه های کامپیوتری و اینترنتی و کتابهای دیجیتالی از جمله کتاب های مرکز تحقیقات کامپیوتری نور جمع آوری شده است.

۱-۲. فصل دوم:

ماهیت برزخ و اقسام آن از دیدگاه اندیشوران